

Verschenen in: A. Kamphorst en K. Weijerman, *Weijerman. De voorouders en het nageslacht van Hendrick*, Haarlem 2011, p. 136-144.

Gevreesd en gevierd: Jacob Campo Weyerman (1677-1747)

Acht jaar zat hij achter slot en grendel, in de Gevangenpoort te Den Haag. Jacob Campo Weyerman, de beroemdste telg uit het geslacht Weyerman, had levenslang. Op 9 maart 1747 blies hij er de laatste adem uit. Het duurde jaren voordat Nederland weer een satirische schrijver kreeg van zijn kaliber. Wie was deze Campo, wiens tijdschriften werden verslonden maar wiens naam werd verguist? Een portret van een vrijbuiters en levensgenieter.

RIETJE VAN VLIET

Het is een treurig einde van de bon vivant die Jacob Campo Weyerman eens was. In 1739 wordt zijn vonnis gevelde: levenslang in de Gevangenpoort. Hij krijgt de Ridderkamer, een ruime kamer waar ooit de gebroeders De Witt hun laatste uren doorbrachten, vlak voordat hun lichamen buiten letterlijk verscheurd werden door het boze volk.

Dit lot is Campo bespaard gebleven, maar zijn vrijheid is hij voorgoed kwijt. Van achter de dubbele rij tralies heeft hij uitzicht op de lommerrijke Plaats, een geliefde plek voor flanerende Hagenaars. Koetsen van diplomaten en andere hooggeplaatsten rijden er af en aan. Vlak bij het Binnenhof is het een drukte van belang. Campo krijgt veel bezoek. Ook van boekhandelaren, die hun winkel hebben in de Grote Zaal op het Binnenhof, om te overleggen over nieuwe uitgaven.

Voor Campo is dit bezoek van levensbelang. Volgens zijn eerste biograaf, de broedschrijver Franciscus Lievens Kersteman, was het er zelfs gezellig. Kersteman dikt de verhalen flink aan, omdat een vet verhaal nu eenmaal vele lezers trekt. Campo is volgens hem uitbundig gekleed, alsof hij ieder ogenblik zijn ontslag zou krijgen. In zijn kamer staat een grote bibliotheek. Campo zou echter Campo niet zijn om alleen ernstig in de boeken te neuzen. Nee, hij dresseert de muizen die hem in stille uren gezelschap houden. Ze zijn zo tam, aldus het opgeklopte verhaal van Kersteman, dat ze onmiddellijk te voorschijn komen als Campo even fluit.

De overijverige biograaf probeert het intelligente imago van Campo nog verder op te poetsen. Want op een gegeven moment, aldus Kersteman, beraamt Campo een ontsnappingspoging met behulp van twee horlogeverers. Daarmee is kennelijk het imposante sluitwerk van zijn celdeur open te peuteren. De veren waren hem op slinkse wijze – verborgen in saucijzenbroodjes – toegestopt.

De werkelijkheid achter de tralies is echter veel somberder. Iedere dag, totdat de kaarsen om negen uur 's avonds worden weggehaald, schrijft of schildert Campo. Hij moet wel, want zijn gevangenisstraf betekende niet dat hij op kosten van stad of staat zijn natje en droogje kreeg. Hij moet de kost verdienen, ook voor zijn vrouw en kinderen. Het blijkt geen gemakkelijke opgave. Het is in zijn kamer veel te donker, klaagt hij op een gegeven moment. Of hij in een andere kamer mag zitten, een kamer zonder tralies maar met glas? Het antwoord is echter nee.

Eind 1740 krijgt Campo wel een extra tegemoetkoming om warme kleren aan te schaffen. Het dagelijkse menu van water en brood had hem het vet van de botten doen verdwijnen. Ook bij zijn vrouw en kinderen is schraalhans keukenmeester. In april 1744 is de situatie zo nijpend geworden, dat de Weyermannetjes een bescheiden jaarlijkse toelage krijgen. Maar een vetpot wordt het niet in huize Weyerman. Zelfs voor zijn begrafenis, maart 1747, moeten zijn nabestaanden een beroep doen op de gemeente.

Opvoeding

Wat had deze Weyerman-telg op zijn kerfstok waardoor hij zijn laatste levensjaren in de bajes moest doorbrengen? Om op deze vraag een antwoord te kunnen geven, moeten we teruggaan naar zijn jeugd, zijn jonge jaren als leerling-schilder en zijn gloriejaren als succesvol schrijver met een voor Nederlandse begrippen groot talent voor humor en satire. En, zoals dat altijd gaat

met roem en glorie: daarna slaat het noodlot toe. Campo overschreeuwt zichzelf. Hij voelt zich eindeloos machtig met ganzenveer en bijtende inkt. Hij zet mensen onder druk. Chantage, afpersing: hij gaat te ver. Veel te ver.

Laten we bij het begin beginnen. Jacob Campo Weyerman wordt op 9 augustus 1677 geboren, vermoedelijk in een legerkamp voor Charleroi. Het is de dag voorafgaand aan de Vrede van Nijmegen, die een einde maakt aan de strijd tussen Nederlandse en Franse legertroepen. Zijn vader Hendrick Weyerman (†1695) is als militair in het Staatse leger bij die strijd betrokken geweest. Zijn moeder Elisabeth Someruell (†1723) doet als marketentster de was voor zijn legereenheid. Zij is een doortastende vrouw van Schotse komaf, voor geen kleintje vervaard.

Het echtpaar geeft het joch behalve de doopnaam Jacobus ook de naam Campo mee. Waarom is niet duidelijk. Sommigen beweren dat de naam betrekking heeft op het legerkamp waar zijn wieg stond, anderen schrijven dat Elisabeth – ze wordt ook Lysbeth of Lys genoemd – deze naam heeft gekozen als hommage aan de kapitein onder wie ze vroeger heeft gediend. Maar aangezien deze laatste verklaring gepaard gaat met zoveel fantasie over Lysbeth zelf, moeten we deze met een korreltje zout nemen.

Nu de legerkampen bij Charleroi kunnen worden ontruimd, trekt Lysbeth met haar zoontje naar het noorden, naar garnizoensstad Breda. Daar gaat de jonge Campo naar school. Daar krijgt hij tekenles. En daar worden hem de eerste beginselen van de schilderkunst bijgebracht. Hij spreekt Nederlands en dankzij zijn moeder wat Engels, maar leert op de Latijnse school ook Frans.

In het jaar waarin zijn vader overlijdt, in 1695, wordt hij naar het piepkleine dorpje 't Woudt gestuurd, onder de rook van Delft. De 18-jarige Campo neemt zijn intrek bij dominee Petrus Sandvoort, die hem onderwijst in Hebreeuws, Grieks, theologie, filosofie, antieke geschiedenis, wis- en sterrenkunde. Wanneer hij in 1699 terugkeert naar Breda, is hij een geletterd man.

Kunstenaarskringen

Maar Campo heeft weinig zitvlees. Hij trekt van stad naar stad. Hij doet plaatsen aan als Brugge, Gent en Antwerpen. Ook neemt hij herhaalde malen de pakketboot van Hellevoetsluis naar Harwich, en vice versa. Hij trekt te paard langs diverse Engelse kastelen om in opdracht schoorsteenstukken te schilderen. Campo blijkt een kei in het schilderen van bloemen, vlinders en fruit.

In Engeland komt zijn tweetalige achtergrond goed van pas. Hij werkt in 1704 in het Londense atelier van de beroemde societyschilder Godfried Kneller. In 1705 studeert hij, volgens berichten die alleen door hemzelf bevestigd worden, in Oxford. En in 1709 ontmoet hij zelfs Queen Ann in levende lijve, aan wie hij persoonlijk twee door hem zelf beschilderde spiegels aanbiedt.

In het artistieke milieu moet Campo het goed naar zijn zin hebben gehad. Cafés, koffiehuisen, theaters: overal vindt hij genoeg vertier. Hij verdient echter niet alleen zijn brood met schilderen. Ook in de kunsthandel is hij actief. Diverse keren beschrijft hij kunstveilingen die hij bezocht heeft en succesvolle verkopen aan vermogende collectioneers.

Zijn eerste literaire producten geven er blijk van dat Jacob Campo Weyerman een vrolijke kwant is. In 1705 verschijnen maar liefst drie klucht- en blijspelen van zijn hand, die kennelijk bij het publiek zo geliefd zijn dat er diverse herdrukken van uitkomen.

Bijtende inkt

Toch duurt het nog tot 1720 voordat Campo met een heus satirisch tijdschrift begint: de *Rotterdamsche Hermes* (1720-1721). Tot dan toe heeft het Nederlandse publiek nog maar een enkele 'Humo' gekend. Tijdschriften – en zeker satirische tijdschriften waarin kritiek wordt geleverd op bestaande misstanden en bestaande figuren – waren in die tijd als aangeschoten wild: er hoefde maar iets te gebeuren of ze werden verboden. Bestuurders van kerk en staat moesten nog erg wennen aan het publieke debat waarin burgers steeds vaker en luider zeggen wat ze denken. 'Tegenspraak scherpt de geest', verklaart Campo al in het openingsnummer van zijn *Rotterdamsche Hermes*.

Al is Campo niet de eerste auteur die een Nederlandstalig satirisch tijdschrift op zijn naam heeft staan, hij is wel de eerste die het genre vele keren achtereenvolgend heeft beproefd. De *Amsterdamsche Hermes* (1722-1723), de *Ontleeder der Gebreken* (1724-1725), de *Echo des Weerelds* (1726-1727), de *Doorzigtige Heremyt* (1728-1729), de *Vrolyke Tuchtheer* (1729-1730), de *Kluyzenaar in een vrolyk Humeur* (1733): er zijn te veel titels om in het kader van dit artikel op te noemen. Met een goed gevoel voor marketing lanceert Campo telkens een nieuw blad, en gaat ermee door totdat de formule is uitgewerkt en zijn publiek vermoeid raakt. In al deze tijdschriften treedt hij zijn tegenstanders met open vizier tegemoet, verschuilt zich niet achter een vormelijke taal maar schrijft vanuit zichzelf. Niet als een wandelend wetboek van normen en waarden, maar als een levend wezen met al zijn grillen en grollen.

Zijn taalgebruik is virtuoos. Dat blijkt uit zijn tijdschriften die een afwisseling bieden van sprookjes, vertogen, feuilletons, gedichten, signalementen. Metaforen buitelen over elkaar heen terwijl ze met woordspelingen associatief aaneen geregen worden. Dit alles gelaardeerd met ondeugende pikanterieën, overdrijvingen en ridicularisering.

Voor 21ste-eeuwse lezers kost het wellicht enige moeite om Weyerman te volgen omdat zijn referentiekader verschilt met dat van ons. Maar in zijn tijd hangen studenten, acteurs, journalisten, schilders, artsen en advocaten – de intelligentsia die zich niet wenst te conformeren aan wat kerk en staat dicteren – bij wijze van spreken aan zijn lippen. Ze genieten van de manier waarop hij de hypocrisie, bijgeloof, uitslovers, oplichters en op geld beluste bestuurders aanvalt. Dat is heel andere koek dan de manier waarop bijvoorbeeld de bekende Justus van Effen in zijn *Hollandsche Spectator* de brave burger zijn wijze lessen opdist.

Vrouwen

In al zijn werk toont Campo zich als iemand die houdt van een goed glas wijn en van dollen met de meiden. Hij is een levensgenieter. Groot van postuur en, als we de twinkende ogen op het portret van Cornelis Troost mogen geloven, met veel binnenpretjes. Zijn rijk fantaserende biograaf Kersteman verhaalt hoe Campo al op 18-jarige leeftijd achter de rokken van zijn schildersmodel aan zit. Moeder Lysbeth Someruell, 'die de oogen van een Valk had' betrappt het vrijende stelletje en smijt eerst het 'Venuskind' en later ook haar zoon het huis uit.

In 1699 keert Campo echter naar zijn moeder in Breda terug – hij is dan 22 jaar en voor de wet nog steeds niet volwassen – en begint een affaire met de dochter van de huisbazin. Uit de archieven weten we dat hij samen met Catharina Snep op 27 juli 1703 hun bastaard zoon Jacob ten doop heeft gehouden. Campo zelf kijkt weinig om naar het jonge geluk. Uiteindelijk moet zijn moeder zich ontfermen over het verlaten liefje van haar zoon en hun beider onwettig zoontje. Op 1 maart 1706 legateert ze het kind 1000 gulden. Deze Jacob Weyerman duikt later in Delft op, waar hij op 20 oktober 1725 in het huwelijk treedt met Elisabeth Ruijsraet, wonende op de Oude Delft.

Ook in Antwerpen speelt Campo de bon vivant. Daar heeft hij naar eigen zeggen een kortstondige affaire met de Spaanse Donna Maria Agatha y Andrade. Heeft ze hem laten zitten? Het lijkt erop, getuige zijn weinig flatterende beschrijving in zijn *Zeldzaame levens-byzonderheden van Laurens Arminius* (1738). Ze is daar een juffer van 36 à 40 jaar oud: 'Zy was maager en tamelyk getaant, en geleek eenigszins na een oude Kerklamp, door den rook van zwaarmoedige olie bezwalkt.' Het wanstaltige uiterlijk wordt nog versterkt door haar armen die volgens Weyerman als balken zo dik waren. 'Haare vingers waaren poeselig gelyk als de ebbenhoute klossen der speldewerksters.'

In 1713 heeft Campo opnieuw een vrouw aan de haak geslagen. Deze keer lijkt het menens. Op 30 juni doet hij in Breda een trouwbelofte aan Johanna Ernst, maar het huwelijksbootje ligt nog erg ver weg. Johanna moet er veertien jaar op wachten. Toch weet ze Campo aan zich te binden. Na de doop van hun zoon Jacob, op 22 mei 1715, in de rooms-katholieke kerk te Breda, is het met het zwervende leven van levensgenieter Jacob Campo Weyerman voorlopig gedaan. Hij verdient de kost als hofschilder van prins Willem van Hessen, gouverneur van Breda. Op 9 mei 1717 wordt de kleine Hendrik Weyerman gedoopt. De twee jongens zijn later, op 31 maart 1727, in Breukelen-Nijenrode op het huwelijk van hun ouders aanwezig. Drie jaar later, op 18 mei 1730, wordt in de Oude Kerk te Amsterdam een nakomertje gedoopt: Johanna Jacoba Weyerman.

Maar wie denkt dat Campo zijn Johanna Ernst trouw is, heeft het mis. In 1722 blijkt hij er een tweede lief op na te houden. Deze Adriana Simons-De Visscher (†1729) had bij haar scheiding een behoorlijke zak met geld meegekregen, waardoor ze zich heel wat luxe kon veroorloven. Campo trekt bij haar in op de buitenplaats Rotsoord (aan de Vaartse Rijn, beneden Utrecht), maar later woont hij met haar in de Spuistraat te Den Haag.

Aan de liefde tussen Campo en Adriana is vermoedelijk op onelegante manier een einde gekomen. Lang nadat ze is overleden, neemt hij wraak. In zijn *Zeldzaame levens-byzonderheden van Laurens Arminius* (1738), hetzelfde werk waarin hij zijn Spaanse schone uit Antwerpen de grond in schreef, portretteert Campo zijn eens zo beminde weduwe. 'Ze was een onbeschaafde klomp van een Vrouwelyke Misgestalte, die ooit de inbeelding bezwangerde van Jan Steen.' Verder had ze brede, uitpuilende heupen en zulke lange armen dat ze niet eens hoefde te bukken als ze haar kousenbanden vastmaakte. 'Zy dronk, vloekte, lasterde, gromde, kuste, krabde en beet schielyk in eenen adem.'

Gevangenneming

Al die jaren worden zijn geschriften met argusogen in de gaten gehouden. Campo balanceert met zijn pen op het slappe koord van de drukpersvrijheid. Bovendien heeft hij in 1733 zoveel schulden dat hij verhuist naar Vianen, een vrijplaats waar bankroetiers niet opgepakt konden worden.

Maar hij kan er zijn mond niet houden. Hij valt in zijn geschriften enkele notabelen van het stadje aan. Hij noemt Culemborg – net als Vianen een vrijplaats – een roversnest en dreigt een heuse kroniek van bankroetiers te zullen schrijven. Hij zet mensen onder druk: wie niet betaalt, zal zijn naam zwart op wit in de kroniek teruglezen. Dat trucje had hij al vaker toegepast, tot grote woede van zijn slachtoffers. Ooit was Campo een meester in de satire, maar in de nadagen van zijn literaire carrière verlaagt hij zich tot een ordinaire roddeljournalist.

Wanneer hij ook nog eens in het gedicht *Enthusiasmus* (1738) de bestuurders van de VOC belastert, is het met het geduld van slachtoffers en overheid gedaan. Het kost het Hof van Holland weinig moeite om een dossier samen te stellen met alle beschuldigingen en bewijsstukken. Vianen krijgt het verzoek om Campo uit te leveren. Nu het niet om schulden gaat maar om beledigingen aan het adres van de VOC, geeft het stadsbestuur er gehoor aan. Het looft honderd rijksdaalders uit voor degene die kan vertellen waar de vuilschrijver zich ophoudt. Hij kan geen kant meer uit. Op kerstavond 1738 wordt hij overgebracht naar de Gevangenpoort in Den Haag. De rest van de geschiedenis kennen we.

Het einde van een losbandige deugniet

De hele geschiedenis is echter nog niet verteld. Al tijdens zijn detentie in de Gevangenpoort zijn er geluiden te horen van mensen die het altijd al hadden gedacht: Jacob Campo Weyerman deugt niet. Zijn biograaf Kersteman schraapt alle sterke verhalen die over Campo de ronde doen, bij elkaar en schrijft over hem een bestseller. Nederland smult ervan. De biografie wordt zelfs in het Duits vertaald zodat ook onze oosterburen ervan kunnen genieten.

Zonder dat Campo er verder nog iets tegen kan doen, wordt zijn naam door het slijk gehaald. 'Zyne drift tot de Vrouwen was onbepaald en onverwinnelyk', schrijft Kersteman over de 'beruchten losbandigen deugniet.' En zoals het vaak gaat in literaire discussies over vorm en vent: als de vent niet deugt, zullen zijn literaire kwaliteiten ook niet deugen. De samensteller van het *Vaderlandsch Woordenboek* (1796) haalt dan ook uit naar de schrijver Jacob Campo Weyerman: 'Zijne schriften dragen dan ook meestal, bij een' verwaarloosden, slordigen stijl, den stempel van zijn bedorven hart, onbeschaamde zedeloosheid, gemeen en laag karakter, losheid van beginselen en ergerlijk levensgedrag.'

En zo is de naam Weyerman in de negentiende en tot ver in de twintigste eeuw synoniem voor een 'vuile paskwillenmaker'. Vele Neerlandici en historici achtten hem geen woord waardig. Als de naam van Weyerman in handboeken al genoemd wordt, dan is het steevast met misprijzende opmerkingen over zijn levenswandel, zoals die door Kersteman is opgetekend. En altijd gaan die opmerkingen gepaard met afkeurende woorden over Campo's stijl.

Daar is inmiddels wel verandering in gekomen, mede door toedoen van de leden van de Stichting Jacob Campo Weyerman. Exact driehonderd jaar nadat Campo werd geboren, werden de handtekeningen gezet onder de stichtingsakte van zijn fanclub. Het cultuurhistorische en literair-historische onderzoek naar Jacob Campo Weyerman heeft sindsdien niet stilgelegen. Integendeel. Ook zijn teksten worden opnieuw uitgegeven. Ze blijken een ware Fundgrube voor iedereen die geïnteresseerd is in het dagelijkse leven in de eerste helft van de achttiende eeuw.

Rietje van Vliet is voorzitter van de Stichting Jacob Campo Weyerman (www.weyerman.nl)